

İSTANBUL - Konuklar: Sabancı Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şerif Mardin, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Binnaz Toprak, Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay, Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fuat Keyman, Muğla Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Necdet Subaşı ve Başkent Kadın Platformu Üyesi Dr. Hidayet Şefkatli Tuksal

Ruşen Çakır: Hepiniz hoşgeldiniz. SORAR (Sosyal Sorunları Araştırma ve Çözüm Derneği) olarak düzenlediğimiz ilk halka açık faaliyeti, etkinliği... Profesör Şerif Mardin'le ve akademisyen, araştırmacı, aydın, beş konuğumuzla... Şerif Hoca'nın bundan tam bir yıl önce Washington'da bir otel lobisinde bana bir röportajda söylediği ve Türkiye'de hızla yaygınlaşan bir kavramı tartışmaya geldik; mahalle baskısı kavramını... Bu kavramı, Türkiye'de son dönemde hemen her konuda olduğu gibi herkes, tüm kutuplar, kendi ucuna doğru çekmeye çalıştı. Şurası da bir gerçek tabii: Bu kavram Türkiye'deki son dönemlerde yaşanan bazı tartışmaların tam kalbine oturan bir kavrammış demek ki bu kadar çok ilgi gördü. Önce Şerif Hoca'ya kısaca bu kavramla ne kastettiğini soracağız, daha sonra beş konuğumuzla tartışacağız: Profesör Binnaz Toprak, Boğaziçi Üniversitesi'nden. Hemen yanında Ali Yaşar Sarıbay Profesör, Uludağ Üniversitesi'nden. Koç Üniversitesi'nden Profesör Fuat Keyman, Muğla Üniversitesi'nden Doçent Necdet Subaşı ve en son olarak Başkent Kadın Platformu'ndan Dr. Hidayet Şefkatli Tuksal ki o da doktor ama maalesef Türkiye'de üniversitede öğretim üyeliği yapamıyor kıyafeti nedeniyle. Önce Hocam, doğrudan çok basit bir şekilde soralım: Afişlerimizde de var, sizin ağzınızdan "Ne demek istedim" diye bir laf koyduk. Hakikaten ne demek istediniz?

Şerif Mardin: Ne demek istediğimi anlatmak biraz uzun sürecek. Meselenin püf noktası orada. Çünkü bir kelime ortaya atıldı, ondan sonra o kelimenin muhtelif bir şekilde, hani kullanıldığı vs. görüldü. Yalnız o kelimenin ortaya konuş şeklienden itibaren başka bir sorumluluğu ortaya çıktı. O da gerçekten, mahalle baskısı diye bir kavramdan öteye bir teşkilatlanma şekli ve zamanla da değişen bir şey olduğunu ortaya atmak gerekti. Çünkü bu mahalle baskısı, hani hiçbir zaman yerinden kımıldamayan, bir nevi, bir kültürün her zaman bulunabilecek bir yönümüş gibi algılandı. Halbuki bu doğru değil. Mahalle baskısını bir tarihi süreç içinde incelemek lazım. Mahalle baskısının niçin ve nasıl değiştiğini anlatmak gerekir. Şimdi bu sorumluluğumuzun ilk şeklini böyle ifade edebilirim. Ondan sonra bu değişik şekillerin ortaya çıkarmış olduğu, biraz da mahalle baskısının ötesinde çalışan bir süreç ortaya çıkmaya başladı. Aslında o süreci de tekrardan gözden geçirip bu işin de o kadar basit bir şey olmadığını anlatmak lazım. Benim sorumluluğum o konuda.

Ruşen Çakır: Bu kavramın bu kadar çok ilgi görmesinin arkasında Türkiye'deki yaşanan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarı ve laiklik üzerine tartışmalar, kaygılar vardı. Hatta bu kavrama en çok sahip çıkan kesimler de AKP'ye kuşkuyla bakan kesimlerdi. Böyle bir kullanım değeri oldu. Bu sizi rahatsız etti diye biliyorum; yanlış mı?..

Şerif Mardin: Evet rahatsız etti, çünkü hani bu kavramın bir nevi politik sürecin içine sokulmasından önce kavramın kendisinin neler sakladığını biraz anlamak lazım. Neler sakladığını anlamadan, oradan ileri giderek, bugün aldığı şekil üzerinde de konuşmak çok zor olur. Onun için hani bu işin bir profesörce bir tarafı var maalesef. Onun içindeki teşkilatlanmanın ne biçim bir şey olduğu, kimlere atıf verilmesi gerektiği, onların ne söylediği vs. gibi biraz sıkıcı bazı tarafları var açıklanmasının; ama

onlar şart, yani onları yapmak şart... Çünkü o zaman yeni bir çağır açılıyorsunuz, yani bu işin siyasi bir slogan olarak kullanılmasının dışında kendi hayatıyeti olduğunu biraz ifade etmeye başlıyorsunuz. Zaten meselenin yine püf noktası odur. Yani hayatıyetinin nereye dayandığını anlatılması ve bunu anlatırken böyle fevkalade basit izahlara düşmemek mesele. Mahalle baskısı dendiği zaman ilk insanın altını çizmesi gereken nokta şu; mahalle hem şahıslardan meydana gelen, hem bir bütün olarak hareket eden bir unsur, bir yapı... Şimdi bileşimleri bu olduğuna göre, mahalleyi biz kendi tarihimize nasıl oturtacağız? İnsan böyle bir sorumlulukla karşı karşıya kaldığı zaman ilk yaptığı şey işte kitaplara koşuyor. O kitapların izah etmesi gereken nokta; bir mahallenin nasıl bir kollektif bir yapıya sahip olduğu, fakat aynı zamanda nasıl tek tek şahıslardan meydana geldiği ve nasıl ikisinin birlikte ortaya çıktığı... Şimdi mahallenin kendisine ve mahallenin yapısına geçiyorum. Mahalle Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçek bir birimdir. Yani bugünlerde olduğu gibi hukuki bir hüviyete sahip, yarı hüviyete sahip olan bir kuruluş olmanın dışında çok daha ayrıntılı bir şekilde mahalle, insan yaşayışının bir alanını ortaya çıkarıyor. Bu alan çok kompleks bir alan. Çünkü o alanda yalnız mahalle yok. Mahallenin içindeki cami var, caminin imamı var, imamın okuduğu kitaplar var, tekke var, tarikat var. Ondan sonra külliyeler var, esnaf var vs... Mahalle budur; mahalle bütün bunların bir bütün olarak çalışmaya başlaması, çalışmış olmasıdır. Şimdi bu çalışmanın detayları hakkında belki de en iyi bilgiyi şu bizim çok muhterem Profesör Doktor Halil İnalıcık'ın Encyclopedia of Islam'daki İstanbul makalesine bakarsanız, orada çok güzel ve detaylı bir şekilde mahallenin nasıl Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçek bir bilim olduğunu ve gerçek bir süreç, bir sosyal süreç çıkardığını anlatıyor. Onu oraya kadar, biraz da kabaca size arz etmeye çalıştım. Peki bu strüktürü aldık, Cumhuriyet'e geliyoruz. Cumhuriyet'te bu strüktür ne oldu? Şöyle bir gelişme gösterdi; bu strüktüre bir rakip geldi... Allah Allah ne biçim bir rakip? Öyle bir rakip ki bu strüktürün, bu yapının karşısında öğretmen, okul, öğrenci, öğrencinin kitabı, ondan sonra Cumhuriyet'in öğretmenle birlikte getirmiş olduğu bütün bir inşa var ve bu inşa aslında mahalle strüktürüne rakip bir inşa. Şimdi uzun vadede bu inşanın, bu iki inşanın birbiriyle rekabetinde bir tanesinin kaybettiğini görüyoruz. Bunu önceden söylemek mümkün değil; kim kaybetti, öğretmen kaybetti. Çok kaybetti mi; yok çok kaybetmedi... Çünkü hani öğretmenin ortaya getirmiş olduğu yeni inşa ve grup tipinin, külliye tipinin bir etkisi olmuş Anadolu'da. Fakat 1950'den beri bu rekabette tuhaf bir şekilde çok aydın olan, çok iyi işler yapmak isteyen, halka doğru gitmekte kendine bayağı bir şekil vermiş olan, halkı seven falan öğretmenin bu işte geride kaldığını görüyoruz. Benim buradaki buluşum şu: Öğretmen okul, öğrenci, kitapları vs. ve bütün o yeniden inşa edilen ve Cumhuriyet'in bize getirmiş olduğu bu inşa edilmesi istenen kollektivitede ve bu işe iştirak eden, katılan vatandaş... Burada küçük bir eksik var ama o küçük eksik büyük bir eksik aslında. Cumhuriyet'te iyi, doğru ve güzel hakkında çok derine giden bir düşünce yok. Diyeceksiniz ki; "Pek tabii canım, laik bir sistem ileri sürdüğü için bu işlerle uğraşmaz bu insanlar"; bu tamamen yanlış. Avrupa'da yüzlerce sene, binlerce sene dindar olsun, dindar olmasın, insanlar, her iki grup da ve bu arada bilhassa laik diyebileceğimiz grup, iyi doğru ve güzel konusunda tartışmalara girişmiş ve bu konuda binlerce, onbinlerce sayfa yazmıştır. Kim mesela? Bunların piri kim? Bunların piri Kant. Kendisi iyi, doğru ve güzelden başlayarak bir felsefe inşa etmeye çalışmış olan birisi. Biraz Kant'ı böyle yanlı hale getiriyorum ama Kant'ta bu yan var. Bizim Cumhuriyet öğretimizde iyi, doğru ve güzeli derinliğine araştıralım diye bir şey yok. Orada binlerce sayfa tartışma bulamazsınız. Şimdi bu çok önemli bir şey; binlerce sayfa felsefi tartışma vs. bulmadığınız zaman ne kalıyor? Bu değerleri insanların birbirlerine karşılıklı olarak üstlerine almasında, göz kalıyor, bakma kalıyor ve göz ve bakma paradoksal olarak, yani sanki mahalle baskısının önemli unsurlarından biriymiş gibi geliyor. Çünkü gerçekten orada çok önemli bir şey var. Fakat aynı zamanda şunu da unutmamak lazım; öğretmenin dünya görüşünde iyi, doğru ve güzel olmayınca işte orada olan diğer elemanlar devreye giriyor.

Mahallenin kendisine baktığımız zaman, orada gerçekten iyi, doğru ve güzel hakkında bir düşünce var. Nedir o düşünce? İşte İslami düşünce tarzı. Bu İslami düşünce tarzının ancak, fevkalade statik bir şekli olduğunu söylemek mümkün değildir. Şunu hatırlayın; 1970'lerden sonra mahallenin değerlerini kendi üstlerine almış olan yeni bir alan ortaya çıkıyor. O da belediye alanı. Bu konuda çok neşriyat okuduk ve belediye alanı içinde eskiden mevcut olmayan bir takım işlerin nasıl yapıldığını ve müspet olarak yapıldığını gördük. Fakat belediye bu işleri geliştirirken aslında mahallenin bilhassa üzerinden durmuş olduğu ve erkek-kadın farkı üzerindeki gözlemeyi, göz ile bu farkı belirtmeyi isteyen bir yaklaşımdan veya bir özelliğten kendisini hiçbir zaman ayıramamıştır. Şöyle tekrar edeyim; bir kollektivite olmak için değerleri paylaşmak lazım, değerleri paylaşmak için görmek lazım, kendi üstüne almak lazım. Kendi üstüne almak da bir görme amilesi aslında. Mahallede bu çok gelişmiş olan bir yaklaşım tarzı. Niçin gelişmiş mahallede? Çünkü iyi, doğru ve güzel hakkında bazı değerler var, onlar İslami değerler. Fakat aynı zamanda da o değerlerin nasıl kullanılacağına dair bir hâl çaresi var. O hâl çaresi nedir? Gözü erkek ve kadın farklılıklarının üzerine teklif etmek. Mahallede göz bundan dolayı çok önemlidir ve her ne kadar hani öğretilmekte de iyi, doğru ve güzelin olmaması dolayısıyla bir takım yeni şeyler gelir diyorsak da mahalle bilhassa kadın ve erkek farklılıkları üzerinde değerlerini konduğunu için mahallede göz, bakma, birbirine bakma, bir kontrol şekli olarak çalışıyor.

Ruşen Çakır: Peki burada mahallenin ötesinde baskı kavramını da açsak? Yani kontrol ettiğiniz zaman illa baskı uyguluyor anlamına gelmez. Baskı burada nereye giriyor devreye?

Şerif Mardin: Göz baskıdır.

Ruşen Çakır: Tek başına?..

Şerif Mardin: Evet bir topluluğu gözle inşa ederseniz, o bir baskıdır, kimsenin o gözden kaçması mümkün değildir. Türkiye'de de bunu her gün görüyoruz. Yani bizim şikayetimiz belki derin devletin gözlemesi falandır ama şunu unutmayalım; biz de birbirimizi inşa ederken, yani topluluğumuzu inşa ederken, gözle inşa ediyoruz. Bunu her yerde görebilirsiniz. Bu Erbakan'ın sarı kravatında da vardır, bazı kadınların modaların o kadar çabuk peşinden gitmelerinde de vardır... Türkiye'de de buna çok büyük destekler bulabilirsiniz. Son söyleyeceğim şey, gözle topluluğu inşa etmek, sonradan belediyeler geliştiği zaman belediye tarafından devralınmış olan bir şeydir. Onun için belediye gözle görülebilecek olan bir şey yapıyor; içki içilecek yerleri sınırların dışına gönderiyor, yani bu gözle yapılan bir şey ve mahallenin gözle olan kontrolü, belediyede her şeyden, her zamankinden daha sert bir şekilde yavaş yavaş ortaya çıkıyor. İşte sizin baskı nereden geliyor dediğiniz şey orada.

Ruşen Çakır: "Mahalle baskısı AKP'yi bile döver" demiştiniz, dövme lafını da kullanarak. Burada genellikle sizin bu geliştirdiğiniz kavramı kullanan insanlar, bir kesim insan, bunu daha çok iktidar partisine yönelik bir muhalefet kavramı olarak kullandı ama sizin baştan itibaren tanımlarken, partilerden ve iktidar partisinden, AKP'den bağımsız olarak yaşadığına inanıyorum, hatta onu döver diyorsunuz. Bunu biraz açarsanız ondan sonra masadaki arkadaşlarımızla tartışmaya devam edelim.

Şerif Mardin: Siyasi partilerde kariyer yapmaya karar veren insanlar sofistike insanlar değildir, basit insanlardır. Kusura bakmasınlar, genel bir suçlama gibi bir şey oldu ama orada bir şey görüyorum. 1920'lerde Burkhart diye bir İsviçre tarihçisi var. İsviçre tarihçisi şöyle bir cümle kuruyor; 20. Asır inanılmaz basitçilerin asrı olacaktır. Şimdi ben buna inanıyorum, 20. Yüzyıl tam basitçilerin.

Ruşen Çakır: Basitçiler?

Şerif Mardin: Evet ve basitleştiricilerin. 20. Yüzyıl'da her türlü ham sofunun çok daha büyük miktarda ortada dolaştığına inanıyorum. Onun birçok sebepleri var ama biz mesela ulema arasında eskiden fevkalade ince fikirli sofistike insanlar vardı. Ulemayı ortadan kaldırdık, şimdi İslam'ı çok bildiklerini

sanar yüzbinlerce insan var. Bunların içinden ham sofuları çıkarmak kolay bir şey değil ama işte durum değışti, durumun değışmesi dolayısıyla İslam'ı daha geniş bir kitleye getirelim, iyi niyetle getirelim dendiği zaman böyle bir durum ortaya çıktı. Bir de yeni bir şey çıktı orta için; politika ince dini fikirlerin geliştirilmesi için iyi bir yer değil, onu o şekilde söyleyeyim ama sanıyorum ki siz bunun içindeki mantığı kendiliğinzden çıkarmışsınızdır.

Ruşen Çakır: İsterseniz burada bir siyaset bilimciye söz verelim; politikada kaldığı yerden Binnaz Toprak...

Binnaz Toprak: Şerif Hoca'dan sonra konuşmak zordur. Çünkü gerçekten çok katmanlı konuşan biridir Şerif Hoca. Ben biraz daha o hani 20. Yüzyıl basitleştirme yüzyılı dediniz ya, ben de o basitleştiricilerden biri olarak bu mahalle baskısı üzerine bir-iki şey söylemek istiyorum. Şimdi cemaat baskısı denince, cemaatten ne anlıyoruz, ben de birazcık geriye giderek onu irdelemek istiyorum. Çünkü gerçekten de sosyal bilimlerde cemaat kavramı ve bunun karşısında eskiden cemiyet denilen, bugün toplum diyebileceğimiz bu ikilem çok tartışılmış bir ikilemdir. Yani bin yüzyıllık tarihi vardır diyebilirim ve cemaat dendiğinde de burada tabii İslami Türkiye'de kullanıldığı anlamıyla İslami cemaatleri kastetmiyorum. Mahalle baskısı dediğimizde, bu literatüre gönderme yaptığını düşünüyorum onun. Belki modern öncesi premodern yapılar diyebiliriz buna cemaat dediğimizde. Yani cemaat nedir? Modern topluma kıyasla yüz yüze ilişkilerin hakim olduğu, işte herkesin birbirini tanıdığı... Nitekim Anadolu kentlerinin birçoğunda bu böyledir. İnsanlar birbirini tanır ve yüz yüze ilişkiler hakimdir. Aynen Şerif Hoca'nın dediğı gibi yaşamların gözaltında olduğu, yani herkesin birbirini gözetlediğı, kolladığı, bireysel yaşamın o cemaat ve mahalle tarafından şekillendiğı ve belki de en önemlisi ki bunu vurgulamak istiyorum. Çünkü bu iyi, güzel, doğru meselesine de geri döndüğümde bunu vurgulayacağım. Kadın sorunsalıyla ilgili bir sorunsal bu. Ahlaki kodların cemaat tarafından belirlendiğı, yani kadın-erkek ilişkilerinin ne olacağı, bireylerin cinsel davranışlarının ne olacağı, namus kavramının nasıl tanımlanacağı ve bunu kimin tanımlayacağı, bütün bunlar bu kodların cemaatçe belirlendiğı ve bu kodlara uymayanların aslında dışlandığı, bedel ödendiğı bir yapı. Bir anlamda da benim anlayışına göre de bu oldukça premodern bir yapı. Ve aslında, yani bütün bu son 200 yıldır diyelim, insanlık tarihindeki modernite mücadelesine baktığınızda, bunu böyle okumak da mümkün. Yani cemaatten topluma geçiş mücadelesi diye okumak da mümkün. Şimdi öbür tarafta o cemiyet dediğimiz şey bu... Bu ayırımı geri götürebiliriz. Cemiyet veya modern toplum dediğimiz şeyde yüz yüze ilişkiler yerine anonim şey hakim. Yani insanlar pek de birbirini tanımıyor. Kamu yaşamında bu kadar sıcak ve yüz yüze ilişkiler yok ve kişiler de cemaat üyesi olarak değil, birey ve vatandaş olarak varlar modern toplumda. Dolayısıyla da hakları birey ve vatandaşlık hakları olarak tanımlanmış. O bağlamda da bireysel yaşam nispeten bu gözetimden uzak. Nispeten diyorum çünkü herhalde tamamıyla yüzde yüz gözetimden uzak bir toplum yapısı düşünmek mümkün değil ama en azından cemaat kadar böyle her an herkesin sizi gözetlediğı bir ortam yok ve yine de demin bahsettiğim gibi kadın-erkek ilişkileri meselesiyle bağlantılı olarak da bireyin kendi ahlak normlarını ve kendi namus anlayışını tanımlayabildiğı bir alan. Şimdi birey tabii ki modern toplum yapısı içinde dine dayanarak tanımlayabilir ahlak normunu ve kendi davranışlarını. Ama diyelim ki mesela seküler bir etiğe dayanarak da tanımlayabilir. Böyle bir farklı tanımın cemaatvari bir yapı içinde, ben şahsen mesela mümkün olduğunu düşünmüyorum. Çok daha empoze edilen bir yapı o cemaatte ve tabii toplumsal ilişkilerin de bu yüz yüzelik yerine bürokratik olduğu, yani bürokrasilerle sizin bu ilişkileri kamu alanında yürüttüğünüz bir yapı. Şimdi burada tabii hani böyle söyleyince de cemaat çok kötü bir şey, modern toplum da çok iyi bir şey gibi ortaya çıkıyor. Aslında tam da öyle değil tabii, çünkü cemaat aynı zamanda da sıcak ilişkilerin, komşuluk ilişkilerinin, dayanışmanın, yardımın, misafirperverliğin vs. var olduğu bir ortam. Ona karşılık mesela modern toplum yaşamında bireyler

çok daha yalnız. Aynı zamanda tabii bu, cemaatten topluma geçişte toplumsal sorunların kaynağı olarak da pek çok sosyal bilimci tarafından gündeme getirilmişti. Bu sosyal bilimlerdeki mesela kitle toplumu kavramı. Yani birey özgür ama birey bu özgürlüğünde yapayalnız. Dev kentlerde yaşamakta, dev bürokrasilere muhatap olmakta. Bu bürokrasilerin ve bu kentlerin çarkları altında ezilmekte, yalnızlaştırılmakta ve de hakim olamadığı bir dünya. Yani hatta çarkların nasıl döndüğünü belki anlayamadığı bir dünya. Belki bugün hepimizin İstanbul'da yaşayan insanlar olarak bir miktar kıyasından köşesinden tanık olduğumuz bir dünya. Aynı zamanda bütün bu eleştirilerde bu cemiyet kavramı, yani modern toplum kavramı liberalizmin gelişmesiyle ve aynı zamanda kapitalizmin gelişmesiyle de bağlantılı olduğu için öbür yandan bu kapitalist ekonominin birey üzerindeki baskısı da söz konusu. Şerif Bey nitekim mesela modayı gündeme getirdi. Bu çok siyasal ve sosyal teoride gündemde olan bir konudur. Yani modanın mesela kadın ve erkek ama özellikle de kadın bedenleri üzerinde tahakkümü. Hatta modern toplumdaki işte anoreksiya, bulumiya falan gibi böyle zayıflık hastalıklarını düşünün. Bedenin bile o baskıya maruz kalması vs., cinselliğin metalaşması, herkesin bir takım şeylere sahip olmak istemesi, para hırsı vs. Şimdi dolayısıyla ben burada şunu kastetmek istemiyorum; yani modern toplum baskıdan arındırılmış toplum değil. Şerif Bey zaten hiç öyle olmadığını söyledi. Türkiye'de en azından bu şeyin göz dediği yani öğretmenin dünyası değil de herkesi gözaltında tutan diğer paradigmanın dünyasının hem modern diyebileceğimiz kesimde varolduğuna, hem de aslında daha İslami diyebileceğimiz kesimde olduğunu söyledi ki büyük ölçüde katılıyorum buna. Yalnız şimdi yani orada modernitenin getirdiği farklı tür birey üzerinde baskılar var, bu doğru. Ancak cemaatten farklı olarak ve dolayısıyla mahalleden farklı olarak da modern toplumun yapısı kaçış imkanlarını da hazırlıyor. Öbüründe pek kaçış imkanınız yok. Sürekli hakikaten gözaltı altındasınız. Halbuki burada kaçabilirsiniz. Birinde bir takım şeyleri yapmak mecburiyetindesiniz. Mesela Şerif Bey gündeme getirdi, bugün Anadolu'yu dolaşın hakikaten içki içecek yer bulmak bir sorundur. Veya yine dolaştığınızda, işte Cuma namazına katılmak vs. yani o cemaatvari yapı içinde bütün bunlara mecbursunuz. Halbuki modern toplum yapısı içinde bunlara uyabilirsiniz ama size kaçış imkanlarını da sunan bir yapı ve aslında kamusal alan dediğinizde de kamusal alan modern yapıda farklı yaşam tarzlarının tabii ki bir arada olduğu bir alan. Fakat tabii burada hukukun da aynı zamanda koruması altında olan bir alan. Yani hem devletin, hem de hukukun mümkün olduğu kadar cemaatin baskısından bireyi koruyabilmesi burada son derece önemli bir mesele. Mümkün olduğu kadar diyorum, çünkü cemaat baskısından, mahalle baskısından hukuk kanalıyla bireyi tamamen koruyabilmek mümkün değil. Yani size bakmazlar, dışlarlar, evlerine davet etmezler vs... Bunu hukukla halledemezsiniz ama hukuksal alan bireyin bu tür özgürlüklerine imkan tanıyabilir. Şimdi Türkiye'deki problem birazcık da bununla ilgili bir problem diye düşünüyorum içki örneğinin gösterdiği gibi. Yani imkan tanımak, o alanı açmak yerine hafif daraltma meselesi ki ben bunu cidden çok problemlili buluyorum. Şimdi Şerif Hoca'nın bahsettiği türden yapıların, zannediyorum benim burada cemaatvari yapılar dediğim şeye çok yakın olduğu yapılar ve tabii burada da amiyane tabiriyle zurnanın zırt dediği, zart dediği yer bu kadın meselesi. Kadın-erkek meselesi hakikaten öyle. Yani cemaatin alanında bir kadın olarak sürekli gözaltındasınız. Her davranış namussuzluk olarak nitelendirilebilir. Bunun örneklerini her gün gazetelerde okuyoruz, işte gitmiş bakkala 3 dakika bakkala fazla konuşmuş diye kocasının öldürdüğü kadın. Bütün bu namus adına işlenen cinayetler, töre adına işlenen cinayetler vs... Hatta ırzına geçilen küçücük genç kızların kirlendi diye aile kararıyla öldürülmesi mesela. Dolayısıyla kadınların bedeni kendilerine ait değil, başkasına kocalara, babalara, dayılara, halalara vs. ait beden.

Ruşen Çakır: Ali Yaşar Sarıbay'la devam edelim.

Ali Yaşar Sarıbay: Ben de davetiniz için teşekkür ediyorum. Şimdi tabii Şerif Mardin Hocamız'ın teorik

kılavuzluğunda ilerlemeye çalışayım ama ben mahalleden ve ara sokaklardan çıkıp biraz ana caddede yürümeye gayret edeceğim. Bir senedir senin söylediğin gibi bu kavram tartışılıyor, yani bir olguyu açıklayan kavramın kendisi bir sürü şeyi düşünmemize bir baskı vesilesi oldu aslında. Fakat o tartışmaların hemen hemen hepsini izlediğim zaman bir paradoks saptadım, oradan yola çıkarak söylemek istediklerimi söyleyeyim. Bu paradoksun ne olduğunu da biraz Levinas'a başvurarak açıklamak istiyorum. Onun etik üzerine yaptığı çalışmalardan birinde şöyle bir saptaması var: Diyor ki; Tanrı Kabil'e kardeşi Habil'in nerede olduğunu sorduğunda Kabil'den şu öfkeli cevabı alır: "Ben kardeşimin bekçisi miyim?" Levinas'a göre her türlü ahlaksızlık Kabil'in bu öfkeli sorusuyla başlamıştır. Dolayısıyla biz burada baskı kavramını, yani mahalle baskısını, aslında bekçiliği veya bunun bir önceki aşaması olarak son tahlilde ahlaksızlık olarak tırnak içinde alıyoruz. Bu tabii burada değerli bir teolog, din sosyoloğu arkadaşım da var, onun daha derinden cevap vereceği şey ama benim asıl izini sürmek istediğim konu Ruşen Çakır'ın başlangıçta belirttiği soruyu sorarak olacak, o da şu: Neden gerçekten bir sene geçmesine rağmen ve Şerif Bey bunu ileri sürer sürmez bu kavram çok tartışılıyor Türkiye'de. Yani neredeyse gündeme oturdu, oysa benim bildiğim Şerif Bey başka çalışmalarında mahalle etosu olarak bir kavramla bazı şeylere zaten işaret etmişti ama onun üzerinde pek durulmadı. Nedense bu mahalle baskısı kavramını ileri sürdüğü röportajla birlikte tartışma son derece de yoğunlaştı. Bunun sebebi ne olabilir? Şimdi hemen akla gelen cevabı söyleyeyim ben, bir kere kavramın tartışma yarattığı dönem aslında Türkiye'nin, Deleuze'ün denetim toplumu tiplemesiyle çok örtüştüğü bir döneme rast geldi. Şimdi bu kavramı Deleuze, Foucault'nun bilindiği gibi disiplin toplumuna karşı veya o toplumun dönüşmüş şeklini anlatmak üzere ileri sürüyor ve ortaya atıyor. Kısaca hatırlatmam gerekirse disiplin toplumları dediğimiz zaman bireyi işaret eden, imza ve bireyin bir kitle içindeki konumu ve kapatılmışlığı; okul, aile, kışla fabrika gibi... Oysa denetim toplumu bireyin bölünmüşlüğü, kodlanması ve şifrelenmesidir ve ikisi arasında -ki bu çok önemli, benim söyleyeceklerimi biraz belki değişik kılacak bir şeydir bu, çok önemli yani- iki toplum tipini ayırt eden paradır diyor Deleuze. Çünkü birey burada bölünmüş halde olduğu için işte örneklem olarak adı geçer, verilerdir, piyasadır ve bankalara dönüşmüştür. Bunda para. Eski para midye diyor, saklar, kapatır kuşatır. Yeni para yılan, sızar. Şimdi bu yeni para kitlelere sızmıştır. Burada tabii bir konuşmadan alıntı yapacağım, çok ilginizi çekeceğinizi düşünüyorum. Önce söyleyeyim, şöyle bağlantı; bu ayak takımının hakimiyeti dışında bir şey olarak savunulamaz. Belki ülke henüz bunun farkında değil ama Fransız devriminden daha şiddetli bir devrimin içinde olduğumuzu düşünüyorum. Yığınlar hükümeti ele geçirdi ve zenginliği de ele geçirmeye çalışıyor, yasaya ve düzene olan saygı ortadan kalktı. Hepimizin belki tahmini 2008 Türkiye'sinde bir siyasinin yaptığı bir konuşma ama bu konuşma 1933'de Roswell'in altın standardını terk ettiği açıklaması üzerine bir yetkilinin yaptığı yorum. Şimdi şu noktaya geliyorum; Kabil'e sorulan sorudan başka Tanrı'nın bir de başka bir öğüdü var. Tabii başlamışken tutarlı kalmak üzere İslam dışı örneklerden gidiyorum. Komşunu kendin gibi sev, fakat Luca şöyle diyor; komşun kim? Şimdi bu sorunun denetim toplumu dediğim toplumun kaçınılmaz sorusu olduğunu düşünüyorum. Şifrelenmiş ve kodlanmış olarak birbirimize bakıyoruz, orada Şerif Bey'in göz ve bakış dediği şeyin muhatabı bu, şifrelenmiş, kodlanmış bir komşu tipi ve aslında komşumun nasıl biri olduğunu merak ettiğimde, onun ideolojik güdülenmeyle bir tanımını yapmıyorum ben. Mevcut statüsü nedir bunu merak ediyorum ve bu statünün beni rahatsız eden tarafı söz konusu olduğunda bu göz, bu bakış baskıya belki dönüşüyor. Çünkü para bu statüleri yerinden etmiştir. Başka bir şeyin ilgisini belki daha kurmak uygun olur mu diye düşünüyorum, yani hocaların düşüncelerini de o açıdan merak ediyorum. İktidar meselesi bu bağlamda ele alınmadı. Çünkü bu şekilde yaptığınız bir çerçeve içinde tanım şöyle bir şeyi de beraberinde getiriyor: Yani disiplin toplumunun panatikon olan iktidarı yönetim anlayışı sinoplikon hale dönüşmüştür. O da şu demek; toplumu seyreden merkezi güç artık kitleler tarafından seyredilir

duruma gelmektedir. Bu önemli bir şey, çünkü senin Ruşenciğim atıfta bulunduğun o soruda, yani AKP iktidarını söz konusu ederek Şerif Hocamız'ın verdiği cevap, aslında biraz bu seyredilmeyi gündeme getiriyor. Bu seyredilmeden doğan rahatsızlığın tırnak içinde baskıya dönüşebilecek bir şey olduğunu göstermiş oluyor. Şimdi mahalle baskısı bu durumun toplumsal katmanlara göre, yoğunluğu döneme göre değişen tezahürü, maruz kalanların yer değiştirmesi de aslında etki-tepki ilişkisinden başka bir şey değil diye düşünüyorum.

Ruşen Çakır: Fuat Keyman?

Fuat Keyman: Benim Türkiye üzerine yaptığım çalışmaları, özellikle modernleşme süreci, bunun sorunları, kimlik siyaseti üzerine yaptığım çalışmaları en fazla etkileyen akademisyenlerden, düşünülenden biri olan Şerif Mardin Hoca üzerine yanında konuşmak çok güzel bir olanak. Albert Schults'a referans verdi Şerif Hoca. Ya biz farklılıklarımız arasında hukukun üstünlüğüne, demokratik normlara referansla, yani ben öteki ilişkisi yaratmadan bensele ilişkisiyle bir diyalog içinde yaşayacağız veya bazı değerler güçlenirken diğer değerleri, diğer kimlikleri susturacaklar, diğer kimliklerin konuşma imkanlarını azaltacaklar. O yüzden de mahalle baskısının temel referansı, muhafazakarlaşma temelinde bir arada yaşama sorunuyla ilgili bir soruya vermiş olduğumuz cevaptır. Mahalle baskısını biz başörtüsü sorununu tartışırken de konuşuyoruz. Mahalle baskısını biz laiklikle ilgili süreci konuşurken de konuşuyoruz. Fakat bu daha genel bir sorun. Esas ikincisi yani AKP olayı. AKP 1994'lerden bugüne kadar gelen sürecin taşıyıcı temel aktörü müdür, yoksa sonucu mudur? Yani bugün Türkiye'deki değişimi tartışırken nereye kadar AKP'ye bu değişime anlam veren, bu değişimi iteleyeni, bu değişimin temel aktörü rolünü vereceğiz. Şimdi onu da kısaca değerlendirirsem, buradaki mahalle baskısı da şuradan ortaya çıkıyor, bunu bugün de yaşıyoruz kapatma davasıyla, Cumhuriyet mitinglerinde yaşadık, 2007 seçimleri öncesi ve hemen sonrası yaşadık. Kısaca 1994'den bugüne kadar olan değişime baktığımız zaman, yani nasıl oluyor da Refah Partisi'nden AKP'ye olan süreçte İslamın siyasallaşması, siyasal bir aktör olarak kendisini dönüştürmesi bu kadar başarılı olabiliyor? Yani yüzde 20 oylardan başlayan şey yüzde 47'ye kadar oy alabiliyor ve Türkiye'yi yöneten bir parti konumuna geliyor. Hızlı bir değişim sürecinden bahsediyoruz ve aynı anda güçlenen ve güçlü bir değişim sürecinden bahsediyoruz. Bu sürece şöyle baktığımız zaman burada İslami kimliğin siyasallaşma, İslami kimliğin kendisini dönüştürme sürecinde iki tane temel referansın önemli olduğunu görüyoruz. Bunlardan bir tanesi İslami kimlikle serbest pazar arasındaki ilişkiler. Yani 1994'ten bugüne kadar olan sürece baktığımız zaman Güney Asya kalkınma modelinden, Malezya, Endonezya gibi ülkelerden örnek alınarak, onlardan öğrenilerek İslam ile serbest pazar değerleri arasında bir bağlantının olduğunu, İslamın modernleşmeye karşı olmadığı, İslamın serbest pazara karşı olmadığı, İslamın küreselleşmeye karşı olmadığını, bilakis İslam, yani geleneksel değerlerle serbest pazar değerleri arasında bir uyumun, bir beraberliğin olacağı şeyi. O yüzden de esasında 1994'ten bugüne kadar olan süreç serbest pazar değerleriyle geleneksel değerlerin bir eklenmesini bize veriyor. Muhafazakar modernleşmenin en önemli tanımlayıcı özelliği bu. Yani liberalizmle muhafazakarlığı, bir muhafazakar liberal sentezi bize veriyor. Ekonomik anlamda liberal, serbest pazar değerleri anlamında liberal, küresel Avrupalılaşan, fakat bunu bireyle veya vatandaşlık haklarıyla değil muhafazakar değerlerle yapan bir şey. AKP'nin Refah Partisi'nden farklılaştığı 2002 seçimlerini ve 2007'deki seçimleri kazanmasının en önemli unsuru, bu serbest pazarla geleneksel değerler arasındaki bağlantıya aynı zamanda bir parlamenter nitelik vermesi. Parlamenter olarak iki tane seçimi kazanması ve bir parlamento yapısı içinde yani sistem içinde Türkiye'nin bu dönemini, bu sürecini götürmesi. Fakat böyle bir süreç içinde esas biraz durup düşünürsek 1994'lerden bugüne kadar olan dönemi, İslamın diğer İslami ülkelerden farklı olarak ama biraz Malezya'ya yakın, biraz Endonezya'ya yakın çok önemli bir özelliği ortaya çıkıyor Türkiye'de. İslami değerler, İslami

referanslar serbest pazar değerleriyle birlikte olduğu süre içinde, eklemlediği süre içinde güçlendirici, zenginleştirici bir niteliğe sahipler. Hem Anadolu'yu dönüştürüyorlar, Anadolu'yu dönüştürürken de bu kimliğe sahip kişilerin güçlendiğini, statü anlamında güçlendiğini, konum anlamında güçlendiğini ve aynı zamanda zenginleştiğini görüyoruz. Türkiye'deki 94-bugün arasındaki İslami deneyim esasında bize zenginleştirici ve güçlendirici bir İslami olguyu ortaya koyuyor, İslami dönüşümü ortaya koyuyor. Böyle olunca da esasında 94'ten bugüne kadar olan dönüşüm ve bu bağlamdaki AKP olayı zenginleştirici bir İslami kimlik, güçlendirilmiş bir İslami kimlik ortaya koyuyor. Bu da esasında bugün söylemiş olduğumuz İslami orta sınıflar. Artık İslam orada, ötede, zayıf, fakir, okumamış, cahil bir kesim değil, bilakis, tam tersine modern, Avrupalılaştırmış, küreselleştirmiş, okumuş, dönüşüme anlam veren, zengin, yani bir orta kentli sınıf ortaya çıkıyor. Şimdi öyle olunca tabii ki mahalle baskısının temel referansı Ali Yaşar Sarıbay'ın konuşmasında ve bir yerde bahsetmiş olduğu iktidar oluyor. İki tane orta sınıfın birbiriyle mücadelesinin referans noktası oluyor mahalle baskısı. Artık muhafazakar değerler sadece yaygınlaşmıyor Türkiye'de, güçleniyorlar da. Muhafazakar değerler güçlenirken kendi orta sınıflarını da yaratıyorlar. Kendi kentli sınıflarını da yaratıyorlar, o anlamda mahalle dediğimiz sadece Binnaz Toprak'ın teorik açılımda söylemiş olduğu geriye dönük, geleneksel toplumun mahallesi değil, zenginleşmiş Türkiye'nin mahallesi, zenginleşmiş orta sınıfları kendi içeren bir mahalle. O yüzden de karşımızda esasında kentleşmiş, orta sınıflaşmış bir İslami kimlik var ve mahalle baskısı bu anlamda bir iktidar referansını gündeme getiriyor. Yani bir Türkiye modernleşmesine anlam vermek, Türkiye modernleşmesini tanımlamak, Türkiye modernleşmesinin dönüşmesinde önemli bir aktör rolünü üstlenmiş bir İslami kimlik ve o zaman da tekrardan bire gelirsek burada şöyle bir soruyla karşı karşıya kalıyoruz: Türkiye'nin kentlileşmesi Türkiye'nin dönüşümünün temel sınıfsal referansı ne olacak, laik orta sınıflar mı, İslami muhafazakar orta sınıflar mı? Eğer böyleyse Türkiye'nin seküler modernleşmesini bu haliyle götürmek mümkün müdür, yoksa Türkiye'nin seküler modernleşmesi giderek muhafazakar bir modernleşmeye mi dönüşüyor? Yani Şerif Mardin Hoca'nın söyledikleriyle Türkiye giderek Malezyalaşılıyor mu? Eğer Türkiye demokratikleşmeyi koyamazsa ortasına Malezyalaşılabilir. O anlamda mahalle baskısıyla Malezyalaşmak, mahalle baskısıyla muhafazakar modernleşmek yani Türkiye'nin dönüşümü arasında birebir bir ilişki var. Mahalle Osmanlı'daki, o cemaatteki mahalle değil artık, bugünün modern, küresel, Avrupalılaştırmış Türkiye'sine anlam veren bir mahalle. Çünkü o mahalle Türkiye'nin modernleşmesini muhafazakarlaştırıyor, o mahalle Türkiye'nin dönüşümüne muhafazakar değerlerle bir anlam veriyor, o mahalle Türkiye'nin göbeğinde oturuyor, anti modern değil modern. Hatta laik orta sınıflardan daha küresel, hatta laik orta sınıflardan daha Avrupalılaştırmış, o yüzden mahalle baskısı bugünün Türkiye'sine anlam verme tartışmasının, bugünün Türkiye'sine anlam verme kavgasının da bir referansı. Türkiye seküler yapısı içine mi gidecektir, yoksa Türkiye muhafazakar modernleşmesi içinde mi devam edecektir yoluna, bunu anlamıyorum. Peki bu mümkün müdür? Bu 3 ve 4 oluyor, o yüzden ben burada sözü bırakıyorum.

Ruşen Çakır: Hocam siz bir şey söylemek istiyorsunuz galiba?

Şerif Mardin: Evet. Şimdi dünya iktisadiyatıyla İslam'ın bir kompromiye girmiş olması İslam'ı bir çok yerlerde zorluyor. O zorlamasının bir nevi kompensasyonu gibi bir şey de var toplumun içinde ve demokratikleşmenin İslamla ilgili doğrudan bir bağıntısı var o açıdan. Yani türbanın belki bir nevi telafi etme, yani kayıpları telafi etme yönü olarak görülmesi lazım. İslam'ın kayıpları da şuradan ortaya çıkıyor; kompromi yapmaya mecbur olması ve aynı zamanda da İslam konusunda çok ince düşünen bir sınıfın ortadan kalkıp da İslamcılarının da bu işleri çok basit bir şekilde ortaya atan medyaların içinde çok bulduğumuz kimseleri kendilerinin olarak takdim etmeleri zorunluluğu. Bu bana çok kolay bir şey değil gibi geliyor ama belki de sandığımdan daha kolay, belki de hani böyle bir sentez yapmak bir

taftan dünya ekonomisiyle barışık olmak, diğer taraftan da basitleştirilmiş olan bir İslamla birlikte ileri gitmek, yürümek, bugünkü Türkiye'deki İslamın şekli olabilir.

Ruşen Çakır: Sizce diyelim ki bir ülkedeki dindarlar İslamın bu basitleştirilmesinden şikayetçi mi olmalılar, yoksa, bu zaten bir olgudur, bunla bir sorunları olması gerekmez mi, bununla savrulurlar mı?

Şerif Mardin: İrdelenmesi gerekiyor.

Ruşen Çakır: Bu basit değil.

Şerif Mardin: Yani görülmesi gerekiyor. Böyle bir şeyin yani böyle bir sürecin Türkiye'de olduğunu bir görmek lazım. Şimdi eski ve ince ve aynı zamanda kötü bir kelime ama burada kullanayım, İslamın nasıl eskiden çalışmış olduğunu, 1930'larda nasıl çalışmış olduğunun bir örneği. Bir de Ebuzziya Mardin diye bir adam vardı. Bu kişi çok saygın bir öğretim üyesiydi. İşte 1926'ya, kanun değişinceye kadar kendisi süku ve şeriat konusunda İstanbul Üniversitesi'nde ders vermiş. Ondan sonra Türkiye'deki İsviçre kanunu Türkiye'ye geldiği zaman ve tercüme edildikten sonra bir de baktık bu İsviçre kanununun piri olarak ortaya çıktı üniversitede. Şimdi o zaman izah edilmesi gereken bir şey var. Bu birinci şekilden ikinci şekle nasıl geçti ve uzun zaman acaba bu işi nasıl yaptı, bende çözülmesi gereken bir problem. Sonradan okuyordum buldum bir yerden, İslami öğretilerin içinde, daha doğrusu gruplarının içinde, felsefi grupların, İsrakilik diye bir görüş tarzı. O görüş tarzında Allah'ın nimetleri ve Allah'ın kendi varlığı ışık şeklinde yansıyor dünyaya. Ve bu ışık şeklinde yansması 99 isminin de, Hak kendi isimlerinden bir tanesi olduğu için Hak da o şekilde, ışığın yansıdığı gibi yansıyor ama ışık nasıl yansır dünyaya? Kırık bir şekilde yansır, yani doğrudan doğruya her yerden geçmez. Kırık bir şekilde hak kavramının, Allah'dan gelen hak kavramının kırık bir şekilde yansmasının, İsrakiler tarafından, ben aslında uydurdum ama muhtemelen İsrakiler tarafından kabul edilebilecek olan bir izah. Evet kırık olarak yansıdığı için dünyaya muhtelif katmalarda yansıyor. Bu katmanın en mükemmel şekli şeriatdır ama daha az mükemmel şekli İsviçre medeni kanunudur, daha da az mükemmel şekli işte bilmem Pasifik Adaları'nda balıkçının hak anlayışıdır. Şimdi eskilerin İslam'a baktıkları zaman böyle bir kompromi demeyeyim, çünkü kompromi değildir.

Ruşen Çakır: Kompromi derken, bilmeyenler için; uzlaşma mı?

Şerif Mardin: Uzlaşma evet. Yani böyle uzlaşma belki fazla ama kendi kendine izah etme şekilleri var. O eskiden İslam'ı çok iyi bilen insanların kendi kendilerine izah etme şekilleri onların Cumhuriyet'e rahatça girmelerini mümkün kılmıştır. Şimdi bu adamların, o bilgiler ortadan kalktığı zaman İslam'ın bu çok daha basit olan bilgilerinin Cumhuriyet bilgileriyle çatışmaları çok daha açık bir şekilde geliyor.

Ruşen Çakır: Yani şimdi daha katır, kutur, daha basit.

Şerif Mardin: Evet yani şu Ebuzziya Mardin'in işte kafasından geçen süreci yapabilecek seviyede çok az kimse var Türkiye'de.

Ruşen Çakır: Necdet Subaşı'yla devam ediyoruz.

Necdet Subaşı: Mahalle baskısı tartışmalarının yoğunluk kazandığı günlerde Şerif Hoca'ya bir armağan hazırlanıyordu, ben de mahalle baskısı diye bir tartışma metni hazırladım. Orada sözün ortada kaldığını düşündüğümü yazmıştım, ayrıca da mahalle baskısı kavramının muğlak bir metafor düzeyinde olduğunu, bunun aşılması için de sizin katkı yapmanız gerektiğini yazmıştım. Bunlar da bugüne herhalde nasipmiş. Şimdi hep dışarıda bir mahalleden bahsediyoruz, böyle kurtarılmış bir mahalleden bahsediyoruz. O mahallenin içinde neler oluyor, o mahallenin içinden baktığımız zaman oraya korkuyla, evhama, tedirginlikle yaklaşanlar nasıl algılanıyor diye de bakmak lazım diye düşünüyorum. Çünkü hep dışarıdan bakılıyor ve bu mahallelere az çok girip çıkmış, çoğu kereler de o mahallelerde huzur bulan birisi olarak bu kadar yüksek bir evhamdan tedirgin olduğumu da ben mahalle sakini olarak söylemek istiyorum. Şimdi olay ister istemez AKP'nin iktidara taşınması,

iktidarının güçlenmesi, işte bugünlerde takviye mi edilecek, tahliye mi edilecek bu tartışmalar... Bu takviye olacaksa nasıl takviye edilecek, ne tür pazarlıklar olacak bu tartışmalar ekseninde düşünmeye çok odaklandığımız için gerçekten de Şerif Hoca'nın vurguladığı o bizim iliklerimize kadar sinen, göz temasıyla bile bizi baskı altına alan o ilişki tarzlarını konuşmaya fırsat kalmıyor, çünkü bütün eksen dönüyor, dolaşiyor AKP üzerinden yaratılan bir iktidara ve o iktidarın gündelik hayatı bloke eden, kuşatan, bir şekilde şimdiye kadar girmediği yerlere nüfuz etmeye çalışan bir arayışına, bir yönelişine, bir yoğunlaşmasına dönüyor. Oysa hocamın da daha önceki metinlerinde yazdığı gibi Türk müslümanların kendine özgü bir istisnailiği var. Bu istisnailik bu toplumun kök paradigmasını, kök değerlerini çok ciddi anlamda ele almayı ve bu paradigmaları işleten, yürürlüğe sokan bazı ağalardan haberdar olmamızı gerektiriyor. Gerçekten de örneğin bu akşam, bugün bu göz teması üzerinden, ki işveye kadar giden yanları vardır, bunun üzerinden nasıl bir baskı teknolojisi yaratılacağını öğrendiğim zaman gerçekten de şöyle bir şey düşündüm: Biz ne zaman kendi toplumumuza ilişkin kavramları, kendi toplumumuzu açıklayacak anahtar kavramları üreteceğiz? Şerif Hoca'nın eskiden beri zaten başkaları için her zaman problemlili sayılan tarafı, bizim kavramları keşfetme konusundaki inatçılığıdır. Gerçekten de hakkında doktora yapmış birisi olarak oldukça heyecanlı bir şekilde paylaşmak istiyorum. Benim toplu halde okuduğum zaman ulaştığım metinlerin toplamı şunu söylüyor; bu toplumun bir kendine özgü sistematiği var, özel kavramları var ve Kemalizm bu kavramları öğrenmek konusunda ihmalkar davranmıştır, zaman zaman tenezzül bile etmemiştir. Buyurganlık yukarıdan tepeden inme bu yapıların düzeltileceğini, bu yapıların bir şekilde ikna edileceğini düşünmüştür. Ancak bu ikna edilme süreci hiç de başarılı olmamıştır. Görüldüğü kadarıyla bugün 85 yıl aradan sonra, Cumhuriyet'in kuruluşunun üzerinden onca yıl geçmiş, daha gerilere gider tanzimata kadar uzanırsak 150-200 yıla varan bir süreç yaşıyoruz yoğun bir şekilde. Bu süreçte geldiğimiz nokta mahalle irkilen, korkulan, tedirgin edici bir alandır ve mahalle kurtarılmıştır. Mahallenin kurtarılması tabii sol ve sağ terminolojiler içerisinde çok farklı faşizan vurgulara sahip ama burada da aslında o tür bir tematik içerisinde ilerliyoruz gibi geliyor bana. Şimdi Anadolu taşrasına gittiğiniz zaman içecek bir yer bulamamanız veya kendi yaşam alanlarınızın daraltıldığını hissettiğiniz zaman ister istemez orası kendi yaşam tercihlerinizle ilişkilendirilen, o yaşam tercihleri ekseninde yorumlanan bir mıntıkaya, bir alana ve tabii ki tehlikeli alana, tehlikeli bir sınıra dönüşüyor. Şimdi burada ne yapmak lazım? Akla gelen ilk ve bilinen çözüm yolu, o mahalleyi yok etmektir, yani bilinen tek çözüm yolu o mahalleyi yok etmektir ve bu konularda da çok, yine hocamın kavramlarıyla ifade etmek gerekirse devrimci terbiye süreçlerinden her sene, her on yılda bir geçiyoruz, her gün geçiyoruz. Her gün bir şekilde ıslah olmaya çalışıyoruz ama gelin görün ki bu ıslah başarılı olmuyor. Bu ıslahta bir sıkıntı var. Ben hani böyle alışılmış bir İslami refleksle, bizim İslamla bir sorunumuz var filan demek istemiyorum. Yani dinle, İslamla ciddi bir gerilimimiz var ve bu gerilimi gözden geçirmek, bu İslamın içeriksel boyutu hakkında bir tartışma yapmamız gerekir gibi bir yere bakmak istemiyorum. Çünkü bu özel tercihlerin tartışılmasını doğru bulmuyorum. Ancak gerçekten de bu toplumun kıymet değerlerini, kök haritalarını bilmezsek o toplumla nasıl pazarlığa oturacağız? Siyaset bile yapacak olsak o toplumla nasıl bir muhabbet geliştireceğiz? Şimdi çok özür diliyorum, burada örnek vermek istemiyorum ama Önder Sav'ın açıklamasını nereye oturtacaksınız? Ben ondan pragmatik bir çıkış yapmasını ve kendisinden hac için yardımcı olmasını isteyen bir vatandaşa numara çekmesini filan bekliyor değilim ama burada bir eksiklik, burada bir tarafların birbirine karşı önyargı da demeyeyim de... Gerçek bir kopma var sanki, ilişkilerde azımsanmayacak derecede bir farklılaşma var. İşte burada tekrar aynı bağlama dönecek olursak, mahalle baskısı kavramı, bu bağlam, bizi, içerdikleriyle de çok rahatsız ediyor.

Ruşen Çakır: Hidayet Şefkatli Tuksal'la devam edelim.

Hidayet Şefkatli Tuksal: Dindar muhafazakar bir iktidarın ya da dindar muhafazakar insanların, her kesimin eşitlik, özgürlük taleplerine sahip çıkmadıkları müddetçe, kendi talepleri inandırıcı olamaz. Zaten yani inandırıcı olmayı bırakın, inandırıcı olmak için bırakın, böyle olması gerektiği için bunu yapmak zorundayız. Yani birbirimizin hakikatini kabul etmek zorunda değiliz. Birbirimizin normal anlayışını kabul etmek zorunda değiliz. Farklı normal anlayışlarımız, farklı hakikatlerimiz var ama bunlar bizim birlikte eşit haklardan yararlanarak ve mutlu olarak yaşamamıza engel olmamalı. Birlikte yaşamayı öğrenebiliriz derken hem bu anlamda, yani cinsel yönelim farklılıkları, mezhep farklılıkları, etnik farklılıklar vs... Bütün bunları bir olgu kabul ederek ve bu olgular hakkında çok az şey bildiğimizi düşünerek, yani önyargılarımız o kadar çok ki, bilgilerimiz o kadar az ki... Bunun farkına vararak birbirimizi tanımak, birlikte bulunmak, gettolarımızdan çıkmak zorundayız. Çünkü Türkiye’de en iyi siyaset insanları gettolaştırmak. Gettolaştığınız zaman yönetilmeniz daha kolay oluyor. Oylar garanti oluyor gettolardan vs... İnsanları gettolardan çıkmaya teşvik etmek lazım. Bir sürü getto var, yani sadece İslami kesimde gettolar yok ve bu gettolardan çıkıldıkça, aslında yani mahalle de değil bunlar getto bence, birçok şey sağlanabilir: Bir örnek vermek istiyorum; şimdi çok çok üst düzey bir beyin eşiyile, bir ev ortamında konuşurken ben, bir hadisten bahsediyoruz: İşte 90 kilometre uzağa gitmek yanında mahrem olmadan meselesi diye bir hadis var ve bununla ilgili bir fıkhi hüküm vardır. Yani bir kadının 90 kilometre uzağa giderken yanında kendisine destek olacak birisinin olması lazım. Bunu konuşurken ben dedim ki; “Ya bu çok eski zamanlar için söylenmiş bir söz. Bugün artık böyle bir şey yok. Siz de yurtdışına gidiyorsunuz, ben de yurtdışına gidiyorum, başımıza bir şey gelmedi. Dolayısıyla yani güvenlikle alakalı bir şey. Artık dert edilecek bir şey yok bunda.” O da bana; “Aaa Hidayet Hanım çok feministsiniz” dedi. Şimdi bunun üzerinden zaman geçti. Bu hanımın himayesinde 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kutlaması yapıldı. Yani öyle üst düzey bir hanım ve bu kutlama sırasında bale, opera, vs. gibi modern sanatlardan bir sürü gösteriler sunuldu. Sonra arada içki ikram edildi ve biz tesadüfen ertesi gün tekrar birlikte olduk bu hanımla, bir gün öncesini değerlendiriyoruz. Tabi AK Parti’li bazı milletvekili eşleri tepki göstermişler yani, işte içki ikram edildi, işte efendim bale vardı filan gibi. Yani kendilerine çok uygun bulmamışlar. Şimdi bu bana 90 kilometre hadisler için “Çok feministsiniz Hidayet Hanım” diyen hanımın yorumu şuydu: “Efendim ne demek” dedi, “ben” dedi “Müslüman kadınların çitası yükselsin istiyorum. Onlar opera da seyretsin, baleyi de izlesin istiyorum; ne var bunda?” Şimdi bu tutarlı olmak gereği duymadan modernleşebildiğimizi, fikirlerimizi değiştirdiğimizi gösteren bir şey ve İslami kesimde bu çok sık yaşanan bir şey, çok fazla geçmişe dönüp; “Ya ben o zaman şöyle düşünüyordum ama niye böyle düşünüyordum acaba, bugün değiştirdim ne oldu” diye bakmıyoruz. Bir çok şey değişiyor, bir anaför halinde ve biz o değişime aslında çok kolay uyum sağlıyoruz, benimsiyoruz, geçmişle belki yüzleşmediğimiz için de hani değişti-değişmedi meselesi de halen taze bir tartışma olarak kalıyor. Son bir şey daha söylüyorum, güncel dini meseleler istişare toplantısı vardı Diyanet’te. Geçenlerde yine yapıldı, yani geçenlerde dediğim, Kasım ayında. Oturumlar halinde yapıyoruz bir oturum kadınlarla ilgili mevzular işte evlilik, boşanma vs. meselesi. O oturumda sadece ve sadece ayetler, hadisler ve fıkhi hükümler konuşuldu. Başka hiçbir şey, yani modern durumlar falan hiçbir şey konuşulmadı ve tamamen yani, diyelim ki 8. Asır’da evlenme boşanma meselelerine nasıl bakıyorsa oradaki uzmanlar öyle bakılmasını şiddetle savundular. Hatta Süleyman Ateş Hoca dedi ki; “Efendim” dedi “başka türlü şeyler savunmak”, özellikle çok eşlik konusunda onu savunuyor, “yeni bir hadis getirmek gibidir. Bu Allah’ın dinine müdahale olur” filan dedi. Ben de itiraz etmiştim. Sonra bir gün sonra mahalli meseleler konuşuluyor. İşte efendim memurların maaşlarının bankada bir süre bekledikten sonra o bankanın promosyon olarak para vermesi, bu paranın kullanımı, yani faizin kullanımı vs... O oturumda da ve bunun gibi banka faizi meselelerinde, neredeyse hiç ayet ve hadis konuşulmadı. Sadece gündelik... İşte; ama efendim

bankalar arası rekabet var da, işte şöyle böyle; sadece bu konuşuldu. Ben de söz aldım, “iki yaklaşım arasındaki farka dikkat çekmek istiyorum” dedim. “Dün bu mevzuu konuşulurken sadece ayet ve hadis konuştunuz. Bugün para mevzusu konuşuluyor, sadece banka rekabetinden bahsediyorsunuz. Bu yaklaşımınızın öbür konuya da yansımaları dileğiyle” demiştim. Yani biz meselelere böyle bakıyoruz kompartmanlar halinde; ama bu tartışmalar, bunlar gerçek tartışmalar, o yüzden ayrıca teşekkür ediyorum. Gerçek sorunların tartışıldığı ortamların yaratılmasını önemli buluyorum. İnşallah böyle böyle, tartışa tartışa bir yerlere geleceğiz.

Ruşen Çakır: Oldu, çok sağolun. Mahalle baskısı denen olguyu biz Türkiye’de tartışırken aslında İslam’ı, İslamcılığı, İslami hareketi, laikliği, laikliği bir yaşam tarzı olarak benimsemiş kişilerle daha muhafazakar kişiler arasındaki ya da gruplar arasında doku uyumsuzluğunu ve gerilimleri bir şekilde tartışıyoruz ve özel olarak mahalle baskısı derken insanın aklına en çok, daha çok Anadolu geliyor. Bir şekilde bundan bahsedildi de, Anadolu taşra geliyor. Büyük şehirlerde bunun daha az olduğu ama taşrada daha fazla olabileceği gündeme geliyor ve Türkiye’de şu ana kadar kavramın tartışması ekseninde hep bu şekilde bir takım örnekler de arandı biliyorsunuz. Şu oluyor, bu oluyor, zorla oruç tutturma vs. gibi çoğaltılabilecek hususlar olduğu. Ben size bir şey sormak istiyorum; şu anda Türkiye’de değer olarak, şu anda Türkiye’de ciddi bir şekilde bu baskıdan insanların muzdarip olduğunu görüyor musunuz, gözlüyor musunuz? Bu konuda okuduklarınız, duyduklarınız yani bu kavram sanal bir kavram değil de Türkiye’deki yaşananlara reel anlamda karşılık gelen bir kavram.

Şerif Mardin: Tabii kimlerden bahsettiğiniz burada önemi. Yani ne bileyim ben, her akşam bir takım arkadaşlarıyla toplaşıp çok iyi bildikleri bir mekanda içki içip meze yemek insanın bir olmazsa olmaz yaşama tarzı haline gelir ve onu dağıtırsanız o insanlar bundan hoşlanmaz ama bu çok ekstrem bir örneği. Ona benzer bu ekstremlere kadar gitmeden ona benzer örneklerin ortaya çıkarılabileceğine eminim. Belki Binnaz Hanım bize bunların biraz daha spesifik yönlerine dokunacak. Yalnız iki şeyi unutmamak lazım. Mahalle baskısının Karaosmanoğlu’nun bahsettiği şekliyle bugün bahsettiği şekli arasında çok fark var. Burada Fuat Keyman kardeşim çok iyi anlattı bunu. Çünkü o parametrelerin içine bir kere dünya iktisadiyatı girdi, modernleşme meselesinin kendine mahsus bir takım öğeleri girdi, yani bütün bunlarla karşılaşmış olan ve onlara karşı bir reaksiyon göstermiş olan bir İslamla karşılaşılıyor. Önemli olan bence, yani sayın Keyman’ın ortaya atmış olduğu durumdaki öğelerin sayısını çıkaralım. 3-4; ben bunlardan bir tanesini anlattım, göz meselesi. Ondan sonra bu kontrast konusu ortaya atıldı, yani nerede var, oradaki insanlar buna uyabiliyorlar mı, uyamıyorlar mı? Şimdi biz mahalle baskısı dediğimiz zaman bunun en iptidai öğelerini yani sosyal bilimsel olarak incelenmesi artık en satıhta olan kısımlarını ortaya çıkardık ve hatta ortaya çıkardığımız bu öğelerin arasındaki ilişkileri pek tartışmadık. Yani şunu demek istiyorum; mahalle baskısının ne olduğunun anlaşılması aslında uzun vadeli tartışılması gereken ve sonuçları ortaya çıkacak olan bir şeydir. Şundan dolayı en basitinden; mahalle baskısının bundan 80 yıl önceki şekli bugünkü şekli değil ve bunu bana öyle geliyor ki bunun bütün yönlerinin nasıl çalıştığını önce bir anlayalım ondan sonra mahalle baskısının ne olacağını bileceğiz. Ben burada bu tartışmaya konacak olan öğeleri çok kesik kesik bir şekilde anlattım. Orada zamanın geçmesi var, müesseselerin değişmesi var, hangi müesseselerin eski müesseselerin değerlerini devraldıkları var. Şimdi belediyeler hakkında konuşamadım. Fakat belediyelerdeki bir çeşit aç gözlülük gelişmelerini ve çalışmalarını oradaki İslam’la nasıl bağdaştırıyorlar? Yani o da bileceğimiz bir şey. Çünkü bu aç gözlülüğün aslında tamamen İslam karşıtı bir şey olduğu çok açık. Bunu nasıl ikisini nasıl birden yaşatabiliyorlar falan, bu gibi her biri çok zor olan bütün bu konuların teker teker ortaya çıkarılması gerekir. Yani şunu söyleyeyim; ben böyle bir mahalle baskısının nasıl çalıştığını, yani mekanizmasının veya oradaki sürecin ne olduğunu anlatırken pekala mahalle baskısının o iç dinamiğinin bütün yönlerine varmış değilim. Yani o bir nevi hani

yukarıdan bakarak elde ettiğiniz bir nevi umumi gözlemler ama bunlara bir çok şeyleri katıp, yani bunun sentezi diyelim, hemen burada bugün ortaya çıkarabileceğimiz bir şey, burada bir kaç şeyi anlayabilecek duruma geldik sanıyorum. Yani bu müşterek konuşmalardan ama bu çok çapraşık bir mesele. Zaman içinde geçirmiş olduğu değişiklikler bile, hani çok kalın bir doktora tezinin konusu olabilir.

Ruşen Çakır: Yani medyanın Malezya’da izini sürmeye, Anadolu’da izini sürmeye çalıştığı basitlikte değil diyorsunuz?

Şerif Mardin: Biz Türkiye’yi çok iyi tanımıyoruz ve söylenti burada. Bir kaç kere o nokta üzerinde duruldu. Niçin bilmiyoruz, çünkü Türkiye’yi stereotiplerle yani hazır bir takım görüşlerle inceliyoruz. Orada da bir görme problemi var. Benim gördüğümü sen göremezsin, sen görmezsin falan gibi şeyler. Bunların içinde bence benim en önemli saydığım yeni bir öge olarak belki de ileri attığım şeylerden bir tanesi iyi, doğru ve güzel hakkında Kemalizmin bir zaafı var. O zaafı nereden geliyor? Vakti mi yoktu, yoksa çok başka işlerle uğraşması mı gerekiyordu? Ama batıda laiklerin tartıştıkları ve binlerce sayfalık tartışmaları kapsayan iyi, doğru ve güzel anlatısı, ki batıda da eskiden öyleydi şimdi öyle olduğunu sanmıyorum. Fakat batıda liseyi bitirenler biraz Eflatun, Platon, biraz da Kant bilirlerdi. Oradan da iyi, doğru ve güzelin bir felsefede yerinin ne olabileceğini gayet iyi biliyorlardı. Türkiye’de bunun liseden mezun olan insandaki bilgisi sıfır seviyesindedir. Affedersiniz, çok özür dilerim yani ve bunu da, yani Kemalizmin zaafının bu olduğunu anlamak lazım ve İslam’ın zayıf ve boş bir alanı doldurma şeklinde de bu yeniden değerlendirmesinin olduğunu düşünüyorum. Bu bir öğedir ama bence mühim bir öge. Yani Kemalizmin iyi, doğru ve güzel hakkındaki fikirlerinin tartışılmamış olmasının ayrıca bence bir gözden geçirilmesi lazım.

Ruşen Çakır: Buyurun.

Binnaz Toprak: Ben kısa konuşacağım zaten. Bir tanesi Şerif Bey’in ilk konuşmasında bahsettiği bu mahallenin teşkilatlanma şekliyle ilgili ki Fuat’ın dediğine onu bağlamak istiyorum. İkincisi de bu iyi, doğru ve güzel. Şimdi Şerif Bey mahalle teşkilatı derken, Osmanlı’dan bahsederken mahalle böyle tek tek insanların yaşadığı bir alan değil aynı zamanda mahallenin bir de teşkilatı vardı. O teşkilata baktığınızda işte merkezinde imam, imamın okuduğu kitaplar, cami, tarikatlar vs... Buna karşılık “Cumhuriyet de farklı bir teşkilatlanma şekli getirdi” dedi Şerif Bey. Orada da işte imama, camiye tarikatlara karşı öğretmen, okul, öğrenci, öğretmenin okuttuğu kitaplar. Şimdi bu bağlamda bakıldığında aslında ben bu iki farklı teşkilatlanma şeklinin gerçekten de incelenmesi, hem bugünde incelenmesi gerektiği kanaatindeyim, aynı zamanda da bunun kültürel arka planına bakılması lazım diye düşünüyorum. Yani buradan şunu kastediyorum; Fuat’inkine bağlayayım orada. Fuat dedi ki; mahalle artık eski mahalle değil, geriye dönük mahalle değil. Doğru, artık bugün Türkiye’de Anadolu kentlerinde dahi mahalle dediğinizde mahallenin teşkilatlanmasının merkezinde cami yok, mesela ne var, alışveriş merkezleri var. Aynı şekilde Cumhuriyet’in teşkilatlanmasının merkezinde de alışveriş merkezleri var. Ama bu demek değildir ki bu alışveriş merkezlerinin varlığı aynı zamanda o kültürel arka planı da değiştiriyor. Ona zaten sen değindin ama orayı birazcık açık bıraktın gibi geliyor Fuat bana. Çünkü aslına bakarsanız o kültürel arka plana bakıldığında ben şahsen çok da fazla şeyin değişmediğini düşünüyorum. Yani bugün Türkiye’deki bu kavganın, bu mücadelenin, bunu kolaylıkla basitleşsin diye söylüyorum, laiklerle işte islamcılar diye tırnak içinde bahsedeyim, ne mücadelesi olduğuna baktığınızda aslında bu hakikaten de bir kültür savaşı gibi bir şey. Orada da bu iyi, doğru ve güzel kavramı Şerif Bey’in bahsettiği hakikaten gerçekten önemli ama Şerif Bey affınıza sığınarak orada tam da size katılmıyorum. Yani Kemalizm iyi, doğru ve güzel tanımını yapmadı değil. Bunu eksik yapmış olabilir, çok derinlemesine yapmamış olabilir. Çünkü o Türkiye’nin de batılılaşmasıyla geçirdiği evrelerle ilgili bir şey. Yani böyle tepeden inme, çok daha sonradan batılı bir takım değerleri

aldığınızda tabii batıda bilmem kaç yüzyıldır süregelen bir derinlemesine tartışma, orada, Kemalizm’de yoktu ama bunu böyle düşündüğümüzde, yani bugün diyelim ki laik ve Kemalist kesimin o açıdan sığ olduğunu düşünüyorsak, ben aynı şeyi İslami kesim için için de düşünüyorum açıkçası. Yani İslami kesimin tartışması da belki sizin bahsettiğiniz benim pek bilmediğim, sizin çok iyi bildiğiniz o Osmanlı dönemi veya işte Osmanlı’nın klasik döneminden itibaren gelişmiş olan düşünce dünyası orada da yok; o da sığ... Belki o nedenle de bu alışveriş merkezlerinde bu iki kesim birleşebiliyor diye düşünüyorum.

Ruşen Çakır: 5 tane soruyu hocaya ben soracağım, hocadan da cevaplarını alacağım.

Şerif Mardin: Eyvah!

Ruşen Çakır: 1- “Güçler dengesi değiştikçe mahalle baskılarının sadece yönü değişir” diyor bu yollayan kişi; “Katılıyor musunuz?” diyor. Yani dengeler değiştikçe yönler değişiyor; baskının yönleri. O halde mahalle kavramını söz konusu etmeyecek bir ideolojik altyapı, yönetim, kolektivite söz konusu olamaz mı?

Şerif Mardin: Şimdi tamam... Yalnız burada değişmenin çok önemli bir şey olduğunu hatırlayalım. Biz daha mahallenin hangi durumlar içinde mahalle olmaya devam ettiğini çıkarmadık burada, şimdi doğru söyleyelim. Herkes bunun bir başka alem içinde olabileceğini anlattı. Şimdi sizin sorunuza cevap vermek için bunların hepsinin birden gözden geçirilip de onların kalıcı bir şeyi meydana getirip getirmediklerini bir anlamak lazım. Ben şunu anlıyorum şimdiki konuşulanlardan; burada bir değişme var ama benim kafamda olan bir tek şey var o değişmeyle ilgili olarak, yani kolektif bir nevi kültürden bahsedilip orada duran bir şey olmadığını biliyoruz: Değişiyor... Ben de bunu çok doğru buluyorum. Yalnız şöyle bir şey var; bu bizim mahallenin tamamen dışında bir sosyal metot olarak birbirimize bakıp da birbirimizi o şekilde kontrol etmeye devam edersek, ki bunun İslamla mahalleyle hiçbir ilgisi yok, bu devam ederse, yani biz kendi kendimizi gözle inşa etmeye devam edersek ne olur, onu bilemiyorum, o ayrı bir şey.

Ruşen Çakır: Biz toplumumuzu gözle inşa ediyoruz dediniz. Toplum başka ne şekilde inşa edilebilir? Alternatifler nedir? Yoksa gözle baş etmenin yollarını mı aramalı?

Şerif Mardin: Şimdi bunun basit, affederseniz cevabını vereyim. Daha çok gözle bu işi yapanlarla daha az gözle bunu yapanlar arasındaki fark. O zaman da daha az gözle yapılıyor dediğiniz zaman bu işin içine girmiş olan yeni müesseseleri, ondan sonra anlayışları, felsefeleri falan katmanız lazım. Bunun bilhassa Türkiye’de bazı sebeplerden dolayı üzerinde daha durulmamış olan, bazı sebeplerden dolayı halen önemli bir şey olduğuna inanıyorum. Mahalle baskısının dışında, bilmem bu din vs. meselelerinin dışında, bunun hala devam etmekte olduğunu sanıyorum. Fakat bunun devam ettiği ortamı da daha ayrıntılı olarak aramamız lazım. Yani burada tamamen ve dinden ve mahalle baskısından falan ayrılıyorum. Bir nevi sosyolojik diyebileceğimiz bir doğruyu anlamaya çalışıyorum ve bu devam ettikçe, o zaman mahalle baskısı üzerindeki yansıması olabilecektir tabii. Yani o yansıyor mahalle baskısının üstüne, tersi değil.

Ruşen Çakır: Üçüncü soruya geçiyorum, herhangi bir topluluğun çalışabilmesi için dördü bir aşama önerdiniz. İyi, güzel doğruya dair düşüncelerin oluşması. Bunun pratik yollarına ilişkin neler söyleyebilirsiniz? Bu değerler belirlenirken Fuat Keyman’ın söylediği gibi Türkiye’nin modernleşmesinin motoru laik kesim mi olsun, muhafazakar kesim mi olsun çatışması yaşanmak zorunda mıdır? Bunu soranı görmemiz mümkün mü acaba?

Şerif Mardin: Şimdi şöyle bir şey de yani bu kısa olacak ama uzun zaman Kemalizm’i çalıştığınız zaman Kemalizm’in kuru bir tarafı olduğunu anlıyorsunuz. “Yurtta sulh cihanda sulh” çok derin felsefi bir ifade değildir. Bu kuruluşun da o zaman nereden gelmiş olduğunu anlamak veya nasıl devam etmiş olduğunu anlamak lazım. Çünkü yani kurulduğu sıralarda bu kuruluşun orada olması, peki onu şey

edebiliriz de, uzun vadede bu niçin devam etti? Şunun için devam etti; bizim okullarımızda iyi, doğru ve güzel hakkında inceleme yapmayı biz lüzumsuz bir şey olarak gördük ve bunun tersini yapan, yani bunu lüzumlu bir şey olarak gören İslami eğitim tipidir. Şimdi ben şunu ileri sürüyorum; ille de İslami eğitim tipinin bu iyi, doğru ve güzeli halletmesi diye bir şey yoktur. Bu Eflatun zamanından beri tartışılan bir konudur ama bu konu o tartışma eksenini hiçbir zaman Türkiye'ye gelmemiştir ve bu sanmayın ki üniversitelerdeki felsefe bölümlerinde tartışılsın. Bu üniversite felsefe bölümlerinde de bir öge, bir prensip olarak ortaya konmamıştır. Bu eksik olan bir şeydir, bu, yani bizim ya bir dini inançla kapatmaya çalıştığımız veya tamamen bir tarafa attığımız bir konudur. İkisinin ortası olan iyi, doğru ve güzeli ne olduğunun anlaşılması ve tartışılması Türkiye'de yapılmamıştır, okullara konmamıştır ve Türkiye'deki hatta üniversitelerdeki felsefi müfredatın bir parçası bile değildir, yani bunu çok sert söyleyeceğim.

Ruşen Çakır: Binnaz, bir şey söyleyecektin, söyle. Kısa olsun lütfen.

Binnaz Toprak: Aslında iyi, doğru ve güzeli tartışabilmek için, hele mesela bugünkü bağlamda düşünürsek, İslam'ın kendini de tartışabilmek lazım. Yani batıdan farkı belki Türkiye'nin, öyle bir şey. Çünkü İslam'ın iyi, doğru ve güzeli sorgulayabilmesi mümkün değil tabii, tartışma dışı bıraktığınızda hem o cılız kalıyor, hem de bu tarafta cılız kalıyor dolayısıyla tartışılmıyor diye düşünüyorum.

Şerif Mardin: Ona tamamen, buna iştirak ediyorum. Fakat onun sebebi nedir diye sorduğumuz zaman öyle bir gelenek yok Türkiye'de. Yani geleneğin olmasından çıkıyor. İslam'da var, İslam'da var ama o kayboldu.

Ruşen Çakır: Evet hocam dördüncü soruyu sorayım. Türkiye'nin modernleşmesinden bahsederken türban belki kayıpları telafi etmek için var dediniz. Basitleştirme; bu sizin tabiriniz. Basitleştirmenin bir parçası mıdır, bunu biraz açar mısınız?

Şerif Mardin: Yok, bu yani çok çapraşık olan bir durumun bir yönünün, yani bir katmanının bir teklif olarak ileri sürülmesidir, başka bir şey değil. Yani bir tartışma katmanı olarak ileri sürülmesidir.

Ruşen Çakır: Son olarak ülkemizde son yıllarda muhafazakar kesimin siyasal, sosyal ve ticari yükselişiyle, seküler kesimin yargı ve medya yoluyla göstermiş olduğu yoğun tepki ve saldırganlık, seküler toplum modeli dayatmasının çöküşü olabilir mi?

Şerif Mardin: Neyin çöküşü olabilir mi?

Ruşen Çakır: Seküler toplum, yani laik toplum modeli dayatmasının çöküşü olabilir mi? Yani bir yükseliş var, buna karşı bir tepki var, refleks var, saldırgan bir refleks var. Bu yani, anladığım kadarıyla, seküler toplum modeli çöktü, onun için direnç gösteriyor.

Şerif Mardin: Bu ilginç bir soru. Aslında hani Türkiye'deki bizim en önemli sorunlarımızdan bir tanesi ve Binnaz Hanım'ın demin söylediği şeye de bağlı. Türkiye'de herhangi bir konuyu sonuna kadar tartışma geleneği yoktur ve bu bilhassa çok böyle bir tabu, bir değer olduğu için Kemalizm için yapılmamıştır. Hani başbakan, laikliği hiç tartışmadık falan dediği zaman yani onun dediği seviyede, bunun çok daha derin bir seviyede doğru bir şey olduğunu sanıyorum. Yani laikliği tartışmadık ve onu tartışmak mecburiyetindeyiz. Yani bir kabahat değildir laikliği tartışmak ama bize bir kabahat olarak anlatıldığı için laikliği hiçbir zaman tartışmıyoruz ve korkuyoruz bundan.

Ruşen Çakır: Çok teşekkür ediyorum Şerif Hoca'ya ve tartışmacılarımıza. Çok sağ olun, iyi günler.